

Praktiska skrivråd

Utdrag ur:

GOD ORTNAMNSSED

Ortnamnsrådets handledning

i namnvård

Kapitel 10

Praktiska skrivråd

Myndigheternas sätt att skriva ortnamn bildar ofta mönster för andra språkbrukare. Därför är det viktigt att ortnamn på skyltar, i handlingar och i information till allmänheten följer gott svenskt språkbruk. Felaktigheter vållar ofta stark irritation hos allmänheten och kan orsaka stora kostnader när de ska rättas till.

Om man är det minsta tveksam om korrekt namnform gör man klokt i att ta kontakt med Institutet för språk och folkminnen eller med Språkrådet, myndighetens språkvårdsenhet i Stockholm, som gärna står till tjänst i språkliga frågor.

Hur skrivs namnen?

Ortnamnen är en del av språket och kan lika litet som andra ord i språket skrivas hur som helst om kommunikationen människor emellan ska fungera utan missförstånd. Att en namnform återges på ett enhetligt sätt på skyltar, kartor och i olika adressregister är självklart av stor betydelse, t.ex. när brandkår, ambulans eller polis ska söka sig fram till en viss adress i kritiska situationer.

Enligt kulturmiljölagen ska ortnamnens stavning följa vedertagna regler för språkriktighet. I praktiken innebär detta att ortnamnen normalt stavas i överensstämmelse med de stavningsregler som tillämpas i den senaste upplagan av Svenska Akademiens ordlista. Namn som *Älvnäs*, *Arlöv*, *Stjärnhov*, *Västervik*, *Vi*, *Vårdshusgränden*, *Kvarnböle* ska alltså skrivas just så och inte *Elfnäs*, *Arlöf*, *Stiernhof*, *Westerwik*, *Wii*, *Wårdshusgränden*, *Quarnböle*. Det historiska värdet hos ett namn ligger i själva namnet, inte i stavningen.

1906 år stavningsreform – inte dubbelteckna vokaler

Så kallad gammalstavning försvann ur svenska språket genom 1906 års stavningsreform, som självfallet också omfattade ortnamnen. En del av gammalstavningen är det som kan kallas dekorativ stavning, vilket bl.a. innebär en förkärlek för att lägga till extra bokstäver, inte minst i mycket korta namn.

I namn som *Ön* och *Os* skjuts ibland in ett *h* efter vokalen, och i namn som slutar på vokal vill man gärna dubblera denna. Detta gäller t.ex. *Bo*, *Mo*, *Se* och *Vi*.

Till språkriktigheten hör att vokal inte dubbeltecknas i svenskan. Därför accepteras inte heller att ortnamn i officiella sammanhang skrivs på detta sätt.

Om ett ortnamn redan godkänts av Lantmäteriet och finns med på de allmänna kartorna ska det användas i just denna godkända form i all statlig och kommunal verksamhet. Givetvis bör det användas i den formen även i andra sammanhang.

- Logotyper av olika slag bör undvikas på officiella skyltar och i löpande text.
- Skrivsätt som avviker från det normala bruket i fråga om namn, t.ex. liten begynnelsebokstav, särskrivna sammansättningar, genomgående stora bokstäver eller stor bokstav mitt inne i ett ord, normaliseras, d.v.s. namnen skrivs på vanligt sätt:

Södertorn (inte SöderTorn)
Arlanda stad (inte ArlandaStad).

- Namn på kungligheter normaliseras:

Gustav III:s väg,
Drottning Kristinas gata,
Hertig Karls backe.

- Övriga personnamn skrivs i allmänhet efter namnbärandens eget sätt att stava:

Carl Larssons väg,
Warfvinges väg,
Richard Berghs gata,
Dag Hammarskjölds väg.

Bindestreck

Bindestreck förekommer i vissa dubbelnamn:

Husby-Långhundra (d.v.s. Husby i Långhundra härad),

Håbo-Tibble (Tibble i Håbo härad),

Sjogerstad-Rådene (sammanslagning av församlingarna Sjogerstad och Rådene),

Katarina-Sofia (namn på stadsdelsnämnd som omfattar flera församlingar i Stockholm),

Gävle-Sandvikens flygplats.

Av praktiska skäl bör man dock försöka undvika bindestrecksnamn. Speciellt bör bindestreck undvikas i flerordiga namn vars första led utgörs av ett namn i genitiv:

Skånes Fagerhult, Upplands Väsby.

Accent

Ord som i andra sammanhang har accent ska ha det även på skyltar och liknande:

Linnégatan, Allévägen.

Accent sätts ut också vid versaler:

ARMÉNS HUNDSKOLA

Förkortningar

Förkortningar bör endast användas på skyltar eller andra ställen där utrymmet inte medger annat. (Undantag är S:t, S:ta.) Vanliga förkortningar i sådana sammanhang är följande:

N	norra
S	södra
Ö	östra
V	västra
St.	stora
L.	lilla
S:t, S:ta	sankt, sankta
k:a, ka	kyrka
hpl.	hållplats
jvstn	järnvägsstation

Ovanliga förkortningar undviks helt.

Observera att väderstrecksbeteckningarna brukar förkortas utan punkt.

Sammansatta och flerordiga namn

I de flesta fall skapas nya ortnamn efter redan kända mönster. Med få undantag är de flesta nybildade namn antingen

- **sammansatta** (*Häggvägen, Stortorget, Rosenborgsgatan, Solbackaskolan*) eller av typen
- **ordfogning**, d.v.s. namnet består av två eller flera ord som skrivs vart och ett för sig men tillsammans bildar en fast enhet (*Drottning Kristinas väg, Gamla landsvägen, Olof Palmes gata, Skärholmens centrum, Täby kyrkby*).

Den senare namntypen kallas här i fortsättningen för **flerordiga namn**.

Namnbyggnad genom sammansättning är vanligast, men om slutresultatet av sammansättningen blir en alltför lång eller på annat sätt otymplig bildning kan ett flerordigt namn vara att föredra. Så kan exempelvis det flerordiga namnet *Uttersjöbäckens skola* vara mer lätthanterligt än sammansättningen *Uttersjöbäcksskolan*.

När man vill uppkalla en gata, ett torg eller någon annan offentlig plats efter en viss person, står flera namnbyggnadstyper till buds. Heter personen *Viktor Rydberg* kan man antingen tillämpa sammansättningsprin-

cipen och ge gatan namnet *Viktor Rydbergsgatan*, eventuellt bara *Rydbergsgatan*, eller tillämpa ordfogningsprincipen och bilda det flerordiga namnet *Viktor Rydbergs gata*.

Valet är fritt, men det är lika viktigt att följa vedertagna regler för språkriktighet när man bildar ett ortnamn som att stava namnet rätt.

Sammansättning

Att bilda ortnamn genom att sätta samman flera led till ett enda ord är mycket vanligt men inte helt oproblematiskt. Oftast är det fogen mellan de olika leden i sammansättningen som orsakar problem.

Ska det vara s i fogen eller inte?

Vad händer med fogen om sammansättningens första led slutar på vokal eller står i bestämd form?

Avgörande för fogeformen i sammansatta ortnamn är hur namnets första led, förleden, ser ut.

Består den av ett enda ord eller namn, är den ett sammansatt ord eller namn eller en flerordsförbindelse?

Följande fall är aktuella:

Förleden är ett enkelt (ej sammansatt) ord

När förleden utgörs av ett vanligt, enkelt ord i språket, får ortnamnet samma sammansättningsfog som andra sammansatta ord med detta ord som förled.

Svenska Akademiens ordlista ger oftast god vägledning i dessa fall:

Harstigen (jämför harspår), Klippgatan (jämför klippskreva), Kråkgränd (jämför kråkfötter), Liljebacken (jämför liljeväxt), Murkelstigen (jämför murkelsås), Oxberget (jämför oxöga), Skogsvägen (jämför skogsduva), Solgränd (jämför solsken), Sömmerskegatan (jämför sömmersketips), Åkervägen (jämför åkerjord), Ängsstigen (jämför ängsblommor).

Ibland avviker fogeformen i det regionala språkbruket från det allmänna bruket sådant det avspeglar sig i t.ex. Svenska Akademiens ordlista.

Lokala namnformer som *Björnamossen* och *Kråketorpet* känns kanske mer naturliga i språket på orten än de riksspråkliga namnformerna *Björnmossen* och *Kråktorpet* och ska givetvis inte ändras.

När man bildar nya namn är det också lämpligt att hålla sig till det redan etablerade bruket på orten. Ändelsen *-are* har bl.a. Stockholmsområdet den rikssvenska sammansättningsformen *-ar-*, t.ex. *Skomakargatan*, medan man i landets södra och västra delar ofta föredrar *-are-*: *Skomakaregatan*.

På liknande sätt varierar förleden *Äppel-* med *Äpple-*: i Lund har man *Äppelhagen*, i Stockholm *Äppelviken*.

Viktigt i sammanhanget är dock att man vid namnbeslut följer en konsekvent linje så att man inte inom ett och samma område i det ena fal-

let beslutar sig för en namnform som *Bagargatan*, i det andra för *Garvaregränd*.

Förleden är ett enkelt (ej sammansatt) ortnamn eller personnamn

- a)** När förleden utgörs av ett enkelt ort- eller personnamn som slutar på vokal tillkommer i allmänhet inget s i sammansättningsfogen:

Agnegatan, Auroragränd, Bölebadet, Dianavägen, Lundaskolan, Oslogatan, Skånegatan, Vällingehemmet, Sturefors.

- b)** När förleden utgörs av ett enkelt ort- eller personnamn som slutar på konsonant (utom s, x och z) tillkommer ofta ett s i fogen mellan förled och efterled:

Sareksvägen, Eriksberg, Henriksdal, Knutsbacken, Eskilsgatan, Odinsborg, Döbelngatan, Frödingsvägen, Geijersgården, Lidnersgatan, Palmérsvägen.

Undantagen är dock många och bruket kan variera, i synnerhet när förleden utgörs av ett släktnamn:

Brinellvägen, Cardellgatan, Nobelgatan (men Fryxellsgatan i Stockholm och Linellsvägen i Norrköping); Molinvägen, Tessinparken, Wallingatan (men Hedinsgatan) i Stockholm; Tegnér-gatan i Stockholm och Uppsala (men Tegnérsgatan i Göteborg); Nicandervägen, Solandergatan (men Schylandersvägen) i Stockholm. Jämför även Odengatan i Stockholm, men Odensgatan i Uppsala.

Anmärkning: När förleden utgörs av utländska, enkla ortnamn utelämnas ofta foge-s:

Fyngatan, Londonkajen, Lützensgatan.

- c)** När förleden utgörs av ett enkelt ortnamn och står i bestämd form förlorar den i vissa fall den bestämda slutartikeln. Detta gäller särskilt äldre, sedan länge etablerade bildningar. Inget s tillkommer i sammansättningsfogen:

Vätterleden (till sjönamnet Vättern), Mälarbaden (till sjönamnet Mälaren), Tämnarvägen (till sjönamnet Tämnaren), Brännavägen (till namnet Brännan).

I andra fall, där ett äldre etablerat mönster saknas, behålls ofta den bestämda slutartikeln. Ortnamnet i sin bestämda form uppfattas då snarast som en stelrad enhet. Inte heller i dessa fall tillkommer något s i sammansättningsfogen:

Knyppplanvägen (till Knyppplan, namn på f.d. järnvägsstation), Flatenbadet (till sjönamnet Flaten), Holmenskolan (till Holmen), Vilanvägen (till gårdsnamnet Vilan), Vretenvägen (till Vreten), Stäketbron (till ortnamnet Stäket; det äldre ordbildningsmönstret finns dock kvar i ortnamnen Stäkssundet och Stäksön).

Förleden är ett sammansatt ord, ortnamn eller personnamn

- a) När förleden består av ett redan sammansatt ord eller ett sammansatt namn som slutar på konsonant (utom -s, -x eller -z) tillkommer vanligen ett s i fogen mellan förled och efterled:

*Alfågelsgränd, Dalkarlsbacken, Höståkersvägen (däremot Åker-
vägen där förleden är ett enkelt ord, se tidigare avsnitt), Istapps-
gränd, Måbärsvägen, Runstensslingan;*

*Brännbolsvägen, Ekedalsvägen, Ersmarksbodarna, Halmstads-
vägen, Sunnavindsgränd, Ursviksgatan, Västerviksvägen;*

*Bondesonggatan, Rudbecksvägen, Stiernhielmsvägen,
Torstenssonsgatan.*

Observera att regeln gäller också när efterleden börjar på -s:

*Heidenstamsskolan, Kolarängsskolan, Olofslundsskolan, Sam-
milsdalsskolan, Blecktornsstigen, Tranebergsslingan.*

Anmärkning: Av naturliga skäl utelämnas foge-s när förleden slutar på -s, -x eller -z:

Packhuskajen, Hundkexvägen, du Rietzvägen.

Också när förleden slutar på konsonantkombinationerna -sk och -st kan foge-s i vissa fall (av uttalsskäl) utelämnas:

Skråmträskskolan, Almqvistskolan.

- b) När förleden utgörs av ett sammansatt namn eller ett sammansatt ord som slutar på vokal tillkommer ofta inget s i fogen mellan förled och efterled:

*Hjoggböleliden, Norrbackagatan, Stenkullaskolan, Viksjöleden,
Skälbyskolan.*

När förleden utgörs av ett redan sammansatt ord som i sin grundform slutar på vokalen *a*, ersätts denna vokal i vissa fall av vokalen *e* i andra fall av foge-s:

*Brevduvegränd, Dansbanevägen, Folkskolegatan, Gulmårevägen,
Iskanegränd, Vitsippsvägen, Skolflicksvägen.*

Många gånger kan valet vara fritt mellan t.ex. *Gullvivs-* och *Gullvive-*, *Ringbloms-* och *Ringblomme-*, *Snöflings-* och *Snöflinge-*, *Snörips-* och *Snöripestigen*. I andra fall kan det vara klokt att tillämpa samma princip som i andra sammansättningar med samma förled:

*Vindruvsgränd hellre än Vindruvegränd (jämför med vindruvs-
klase), Blåsippsvägen hellre än Blåsippevägen (jämför med blå-
sippsblå), Pepparkaksgränd hellre än Pepparkakegränd (jämför
med pepparkakshjärta).*

När förleden utgörs av ett sammansatt ord som i sin grundform slutar på vokalen *-e*, ersätts vokalen i vissa fall med *foge-s*, i andra fall bibehålls den oförändrad:

Skalbaggstigen (jämför skalbaggssamling), Snödroppsgången (jämför snödroppslökar), Tallkottsbacken (jämför tallkottsfrön), Domherrevägen (jämför domherresläktet), Rödhakevägen (jämför rödhakehona).

- c)** När förleden utgörs av ett sammansatt geografiskt namn som står i bestämd form, faller den efterställda bestämda artikeln i regel bort. Om namnet i obestämd form slutar på konsonant tillkommer ett *s* i fogen enligt huvudregeln:

Bråviksvägen (till Bråviken), Garphytttegången (till Garphyttan), Hökmossevägen (till Hökmossen), Svartågatan (till Svartån), Åbyskolan (till Åbyn).

Förleden är ett flerordigt namn

- a)** När förleden utgörs av ett flerordigt namn som slutar på vokal saknas *foge-s*:

Grev Turegatan, Olaus Petrigatan, Gustav Vasagatan, Spånga kyrkväg (till Spånga kyrka), Tensta hagväg (till Tensta hage).

- b)** När förleden utgörs av ett flerordigt namn som slutar på konsonant tillkommer ett *foge-s*:

Birger Jarlsgatan, Gustav Adolfssparken, Jenny Lindsskolan, Jakob Westinsgatan, Viktor Rydbergsgatan, Sankt Eriksplan, Mäster Samuelsgatan, Örby slottsväg (till Örby slott).

Flerordiga namn

Ett flerordigt ortnamn, alltså ett ortnamn som bildats med hjälp av ordfogning (jämför stycket "Sammansatta och flerordiga namn"), består av flera särskrivna led som tillsammans bildar en ny språklig enhet med en egen, självständig betydelse.

Det första ledet i ett flerordigt namn kan vara t.ex. ett adjektiv:

Tysta gatan, Gröna stigen, Lilla Essingen, Stora torget, Södra vägen.

Vanligast är att det första ledet utgörs av ett ortnamn, ett personnamn eller en personbeteckning i genitiv, medan det senare ledet utgörs av ett lokalbetecknande ord som *län, kommun, kyrka, skola, gård, gata, väg, torg* etc. De båda leden bildar tillsammans, trots att de fortfarande skrivs isär, en ny enhet, ett nytt namn:

Nynäshamns kommun, Skansbergets skola, Spånga kyrka, Creutz väg, Jenny Nyströms gata, Garvar Lundins gränd, Mäster Mikael's gata, Nils Ferlins torg, Viktor Rydbergs gata.

Genitiv i flerordiga namn

Genitivformen av det första ledet i flerordiga namn uttrycks på olika sätt:

- a)** Namn som slutar på konsonant (utom *s*, *x* och *z*) får *s* i genitiv när namnet tillsammans med ett följande lokalbetecknande ord bildar ett nytt, flerordigt namn.

Arvidsjaurs kommun, Eds kyrka, Jakobsbergs folkhögskola, Järpens industriområde, Skärholmens centrum, Tjusts skärgård, Bolinders strand, von Döbelns väg.

Observera att denna regel gäller även om slutkonsonanten inte uttalas:

Kristianstads kommun, Karlstads universitet.

Undantag: Ortnamn eller personnamn som slutar på *s*, *x* och *z* får inget *s* i genitiv och behöver i allmänhet inte heller ha någon apostrof för att utmärka genitivformen:

Dillnäs kyrka, Jutas backe, Kalix kommun, Biskop Nils väg, Creutz väg, Edward Schwarz plan.

Latiniserade personnamn som slutar på *-us*, t.ex. *Salvius*, *Berzelius*, fick i äldre namnskick ofta latinsk genitivändelse: *Salvii gränd*, *Berzelii park*. Numera behåller man personnamnets grundform:

Oscar Montelius gata, Olaus Magnus väg.

Om genitivformen av namnen *Falun* och *Kalmar* i flerordiga namn, se b).

- b)** Ortnamn som slutar på vokal får inget genitiv-*s* när ortnamnet tillsammans med ett följande lokalbetecknande ord bildar ett nytt, flerordigt namn i s.k. fast sammansättning (jämför dock under "tillfälliga sammanställningar" nedan):

Blekinge län, Uppsala slott, Södertälje kanal, Malmö central, Järfälla kyrka.

Till denna grupp hör (av språkhistoriska skäl) också *Falun* och *Kalmar*:

Falu koppargruva, Kalmar lasarett.

Undantag: Plurala ortnamn som slutar på vokal får genitiv-*s* i förbindelser som:

Bruksvallarnas stugby, Dalarnas län.

- c)** Personnamn som slutar på vokal får ett genitiv-*s* när namnet tillsammans med ett följande lokalbetecknande ord bildar ett nytt, flerordigt ortnamn: *Kapten Liljas väg, Mor Annas gränd*.

I mera tillfälliga sammanställningar (som inte är namn) har även ortnamn som slutar på vokal samt ortnamnen *Falun* och *Kalmar* *s* i genitiv:

Malmöns invånare, Södertäljes befolkning, Uppsalas gatunät, Faluns busslinjer, Kalmars belägring.

Stor och liten bokstav i flerordiga namn

I flerordiga namn skrivs som regel bara det första ledet med stor bokstav:

Göta kanal, Torhamns udde, Åkers styckebruk, Närlunda gård, Mariedals slott, Drottningholms världshus, Karolinska sjukhuset, Stockholms universitet, Sernanders väg, Gamla landsvägen, Gröna stigen, Lilla torget, Lugna gatan, Smista allé, Södra vägen.

Några kommuner, bl.a. Stockholm och Göteborg, har i strid mot denna regel genomfört skrivning med stor bokstav hos alla led i flerordiga namn, t.ex. *Karl XII:s Torg, Klara Strand, Olof Palmes Gata*. Ett en gång olyckligt fattat beslut har här visat sig svårt att ändra, sannolikt av ekonomiska skäl.

Senare led som själva utgör egennamn behåller naturligtvis sin stora bokstav:

Gotska Sandön, Hallands Väderö (till skillnad från Väderöarna i Bohuslän), Lilla Kungsgatan, Lilla Övre Slottsgatan, Mäster Mårtens väg, Norra Storgatan, Nya Stationsgatan, Sankt Olofsgatan, Stora Rör, Södra Vi, Upplands Väsby, Östra Ämtervik.

ORTNAMN OCH NAMNVÅRD skrifter i serien

1. Ortnamn, fastighetsbildning och fastighetsregistrering (1992, reviderad 1997 och 2006). **LMV-rapport 2006:7**
2. Staffan Nyström, Att uppteckna ortnamn. Bakgrund och praktiska anvisningar (1992). **LMV-rapport 1992:18**
3. Ann-Christin Mattisson, Samiska ortnamn på fjällkartorna (1993). **LMV-rapport 1993:19**
4. Hans Ringstam, Fastighetsbeteckningsreformen(1995). **LMV-rapport 1995:19**
5. Leif Nilsson och Hans Ringstam, Ortnamnen i fastighetsregistret. Om ortnamn i administrativ användning och i allmänt bruk (2000). **LMV-rapport 2000:10**
6. God ortnamnsred, Ortnamnsrådets handledning i namnvård (2001, reviderad (2016)). **LMV-rapport 2016:9**
7. Hans Ringstam, Standardisering av geografiska namn, om FN:s ortnamnsarbete (2005). **LMV-rapport 2005:1**
8. Toponymic Guidelines. Riktlinjer för läsning av kartornas ortnamn – Sverige. Toponymic Guidelines for Cartography – Sweden (2007). **LMV-rapport 2007:6**